

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart - Kış Dönemi Cilt: 2 Sayı: 2 Yıl:2014 Jel Kodu: Z11

January / February / March - Winter Semester Volume: 2 Issue: 2 Year: 2014

ID:15 K:32

SÜLEYMAN NAZİF'İN “DİCLE VE BEN” ŞİİRİ ÜZERİNE TAHLİL DENEMESİ

A STUDY ON SÜLEYMAN NAZİF'S POEM “DİCLE VE BEN”

Arş. Gör. Serdar DEMİRCAN

Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
serdardemircandicle@gmail.com

Özet: Sosyal hayatta insanların hayal ve duyu yoğunluklarının anlaşılması, bu hususların çeşitli yollarla ifade edilmesi ve dillendirilmesi önemlidir. Hayatın her safhasıyla yakından alakalı olan sanatkarlar, zaman zaman gelişen tarihi olayların toplum üzerindeki etkisinin tercümanı olmak vazifesini üstlenmişlerdir. Bir sanat dalı olarak edebiyat da toplum ile birlikte değerlendirdiğimizde, toplumun çeşitli olaylar ve durumlar karşısındaki duyu ve hayallerini ifade etmede önemli yere sahip olduğu görülecektir. Bu alanın bir parçası olan şiirler ise, duyu ve düşünceyi estetik yönden topluma haykırmaları açısından edebiyat ve sanat dünyasında apayrı bir yere sahiptirler. Mekân ve kent, bireyin kimliğinin oluşmasında oldukça etkilidir. Çünkü insan dünyayı anlamlandırırken yaşadığı mekân ile münasebet kurmayı da ihmal etmez. Osmanlı Devleti, değişen koşullar ve başka sebeplerden dolayı, içinde Irak'ın da olduğu birçok toprağını elinde tutmayı başaramamıştır. Bu kopuş, yıllarca bir aile gibi yaşamış halklarda derin teessürlere neden olmuş, geride birçok kırık kalp bırakmıştır. Çeşitli devlet görevleri gereği Irak topraklarında kalan Süleyman Nazif, duygusal bir bağ kurduğu Bağdat'ın anavatanından kopuşundan en çok ıstırap duyan kişilerden biridir. Devlet adamı ve aynı zamanda Servet-i Fünûn dönemi sanatçısı olan Nazif, *Firak-ı Irak* isimli eserinde yer verdiği *Dicle ve Ben* şiirinde, bu ayrılığın sebeplerinin neler olduğu, hem Anadolu hem de Bağdat tarafında nasıl bir sancıya ve feryada neden olduğunu dile getirmiştir. Bu çalışmada Süleyman Nazif, mensubu olduğu dönem ile birlikte ele alınacak, *Firak-ı Irak* isimli esere değinilecek, ardından da *Dicle ve Ben* şiiri tahlil edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Süleyman Nazif, Şiir, Firak-ı Irak, Dicle ve Ben, Osmanlı Devleti

Abstract: In social life, it is important to understand the intensity of people's ideas and feelings, to explain these things in some ways and to talk about them. The artists, who are closely related to all stages of life, undertook the duty of being the interpreter of the effects of the historical events on people. When we consider literature together with the community as a branch of art, it will be seen that it has a very important place in expressing people's feelings and ideas about a variety of events and situations. Poetry is a genre which has a distinct place in literature and art in representing the thoughts and emotions of the society in aesthetic terms. Space and the city are quite effective in the formation of an individual's identity. Because when an individual gives a meaning to the world he/she does not avoid getting in touch with the living space. The Ottoman Empire, because of the changing conditions and other reasons, failed to possess many territories including Iraq. This rupture caused a deep grief for those people who lived together for many years like a family and left many broken hearts behind. Süleyman Nazif, who stayed in Iraq due to various government issues, was one of the people who suffered most from Baghdad's rupture from the mother land, as he had established an emotional bound with it. As a statesman and also an artist of Servet-i Funun period Nazif, in *Dicle ve Ben*, the poem that appeared in his book *Firak-ı Iraq* expressed the reasons of this separation, how it caused a great pain and cry both in Anatolia and Baghdad. In this work, Süleyman Nazif will be discussed along with the period in which he was a member. His work entitled *Firak-ı Iraq* and his poem *Dicle ve Ben* will be analyzed as well.

Keywords: Süleyman Nazif, Firak-ı Iraq, Dicle ve Ben, Poem, Ottoman Empire

1.GİRİŞ

“Sanat, bir duygunun, tasarımın, güzelliğin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatımın sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılıktır.” (T.D.K Türkçe Sözlük, 2012: 2024) Ayrıca sanat için, toplumun duygu ve düşüncelerdeki, zevk ve yaşam tarzındaki en bariz yansıması olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Sanatın hangi toplumda ve çağda olursa olsun bütün insanlığı kapsayıcı bir niteliğe sahip olduğu kabul edilmektedir. “Sanat başka hiçbir iletişim kanalıyla ulaşılamayacak manevi bir düzeyde insanların birbirine yakınlaşp bir araya gelmelerini sağlar.” (Kagan, 1993: 475) sözü, adı geçen alanın estetik değerini ifade etmektedir.

Bir sanat dalı olarak edebiyatı da toplum ile birlikte değerlendirdiğimizde, toplumun çeşitli olaylar ve durumlar karşısındaki duygu ve hayallerini ifade etmede önemli yere sahip olduğu görülecektir. Şairler ise bu duygu ve düşüncüyü estetik yönden topluma haykırmaları açısından sanat dünyasında yerlerini almışlardır.

Servet-i Fünûn dönemi sanatçılarından Süleyman Nazif, Irak’ın Anadolu

topraklarından ayrılışı karşısında sessiz kalamaz. Nitekim *Firak-ı Irak* isimli eserinde, tarihi bir önemi haiz olan bu gelişmenin hem şairin şahsında tüm Anadolu halkında hem de Irak halkında nasıl bir duygu seline sebep olduğu ifade edilmiştir. Çünkü Nazif, çeşitli görevler gereği gittiği bu toprakları o kadar benimsemiştir ki, adeta onunla Anadolu’yu aynı aguş içinde yetişmiş iki kardeş gibi telakki etmiştir. *Firak-ı Irak*’ta yer alan, lirik tarzda kaleme alınmış *Dicle ve Ben* şiirinde, bu iki kardeşin birbirinden kopuşunun nedenleri ve bu ayrılığın hem kendisinde, hem de tüm Anadolu’da nasıl yaralar açtığı gösterilmeye çalışılmıştır.

Diyarbakır’ın önemli kalemlerinden Esmâ Ocak, bir hikâyesinde *Dicle* üzerinde taşımıcılığın kelek denilen araçlarla sağlandığını ifade etmiştir. Hikâyede geçtiği kadarıyla insanlar yiyeceklerini, eşyalarını, ısınacakları odunu kısacası her şeylerini keleklerle taşırlarmış. Hatta cenazelerin bile yine bu araçlarla taşındığı yönünde bir bilgi geçmektedir. (Timur, 2012: 241-248) Aynı şekilde Diyarbakırlı bir başka sanat adamı Süleyman Nazif de, Irak’ın Anadolu’dan kopuşu karşısında duyduğu ıstırapı ve hüznü *Dicle* üzerindeki bir keleğe bindirmiş ve Irak’a doğru yollamıştır. Çünkü bu duyguları tek taraflı

yaşamının doğru olmayacağını düşünmekte ve bu ıstırap ve elemenden karşı tarafın yani Irak'ın da haberdar olmasını istemektedir.

Metaforik bir anlamı da olan Dicle, bu şiirde salt Anadolu'dan doğup Irak'a uzanan bir nehir olarak kullanılmamıştır. Zaman zaman anne ile evlat arasındaki göbek bağını, birbirinden ayrı düşmüş iki kardeş arasındaki özlemi karşılarken bazen de iki sevgili arasındaki kırgınlığı karşılamaktadır.

2. SERVET-İ FÜNÛN EDEBİYATI VE SÜLEMAN NAZİF

Servet-i Fünûn edebiyatı, II. Abdülhamid zamanında, ilk başta fen ile alakalı konuları içeren, daha sonra başyazarlığa Tevfik Fikret'in getirilmesiyle edebi bir hüviyet kazanmıştır. Bu hareket kafiyenin kulak için olduğunu savunan Recaizâde'nin Servet-i Fünûn dergisi etrafında gençleri toplamasıyla meydana gelmiştir. (Enginün, 2010: 553)

Şunu da ifade etmek gerekir ki edebi akımların doğmasında en öncelikli sebep, kendinden önceki dönemde bazı eksikliklerin olduğunun düşünülmesi ve bunu giderme gayesidir. Sanatçılarda bir takım fikir ayrılıklarının oluşunun

faktörleri de çeşit çeşittir. Şöyle ki: Batı eserleri ve düşüncesi ile etkileşiminin Tanzimatçılara göre Servet-i sanat temsilcilerinde daha yoğundur. Yabancı dil bilen bu kimseler, Batı eserlerini okumak suretiyle onların düşüncelerini daha çabuk öğrenmiş ve benimsemişlerdir. Dönem sanatçılarında görülen serbest müstезat kullanımı ve Fransızca kelimelere eserlerde çokça yer verme geleneği bu etkileşimin sonucudur.

İki dönem arasındaki farklardan bir diğeri ise, Servet-i Fünûn dönemi sanatının politika ve sosyal konular ile alakalı hususlara yer vermeyişidir. Bu sanatçılar, daha çok bireyin iç dünyası ile ilgilenmeyi tercih etmişlerdir. “ *Tanzimat'ın başından beri politik ve sosyal konuları işleyerek gelişen edebiyat, bu yolun dışına çıkarak ferdîyetçi ve sanatçı bir istikamete yöneldi.*” (Kaplan, 2008: 35) Realiteden kaçış, hayale sığınma ve hüznün temalarına yönelişin yoğun olduğu da bu dönem sanatçılarında karşımıza çıkan özelliklerdendir.

Servet-i Fünûn dönemi için önem arz eden sanatçılardan biri Cenab Şahabettin'dir. “*Servet-i Fünûn şiirine orijinal imaj, alegori ve sembolü sokan Cenab'dır. Cenab, yalnız üslup bakımından değil, şiir penceresinden*

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Ocak / Şubat / Mart - Kış Dönemi Cilt: 2 Sayı: 2 Yıl:2014 Jel Kodu: Z11
January / February / March - Winter Semester Volume: 2 Issue: 2 Year: 2014

ID:15 K:32

dünyayı seyrediş hususunda da bütün servet-i Fünûn şairlerine tesir etmiştir. Eşyada ilk defa yeni renkler gören ve ruhi halleri, renkli manzaralar halinde ortaya sermesini öğreten Cenab'dır. Sembolistlerin nokta-i nazarı olan ruh-ı kâinat, yani eşyada esrarlı bir ruh aramak fikri de Cenab'ın şiirleriyle başkalarına yayılmıştır." (Kaplan, 2008: 41) Mehmet Kaplan'ın yapmış olduğu bu açıklama, söz konusu sanatçının hususiyetlerini göstermesi açısından önemlidir.

Dönem edebiyatı, Tanzimatçılardan birtakım duygusal yönler itibarıyla da ayrılmaktadır. Servet-i Fünûn döneminin en belirgin duygularından biri melankolidir. Şöyle ki Tevfik Fikret'in *Sis*, Halit Ziya'nın *Kırık Hayatlar*, Süleyman Nazif'in *Firak-ı Irak*, Mehmet Rauf'un *Genç Kız Kalbi* gibi eserleri buhranı içinde barındıran örneklerden sadece birkaçıdır. Dönemin bazı sanatçılarında insanlardan kaçış, problemlere kendi içinde çözüm arama gibi hususların mevcut oluşu da değinilmesi gereken bir başka yöndür.

29 Ocak 1879'da Diyarbakır'da dünyaya gelen Süleyman Nazif, bu dönemin önemli sanatkarlarından. Karakaş, Süleyman Nazif'i anlattığı eserinde onunla alakalı olarak şu şekilde bir tespitte bulunmuştur: "*Nazif Bey, idari görevine Muş Sancağı*

Reji Müdüriyeti'nde başlamış ve Mardin ile Diyarbakır'da ufak çaplı memuriyetlerde bulunduktan sonra, Ermeni meselesini incelemek için görevlendirilen Maiyyet -i Seniyye Erkan-ı Harbiye Feriki Abdullah Paşa'nın kâtipliği vazifesiyle yaklaşık bir sene Diyarbakır ve Musul'da kalarak bu bölgelerde incelemeler yapma fırsatını bulmuştu." (Karakaş, 1988: 51-66)

Devletin başındaki II. Abdülhamit yönetimi ile ters düşen ve onlara karşı mücadele edebilmek için 1887'de Paris'e kaçmak zorunda kalan şair, daha sonra padişah tarafından vilayet mektupçusu olarak Bursa'da ikamete memur edilmiştir. Bu arada Servet-i Fünûn mecmuasına İbrahim Cehdi imzasıyla şiirler yazarak dergiye desteğini sunmaya devam eder. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte sırasıyla Basra, Kastamonu, Musul ve Bağdat'ta valilik görevinde bulunur. (Banarlı, 1997: 1044) Bu vilayetlerdeki görevlerinin ardından İstanbul'a döner ve gazetecilik mesleğinde çalışmaya başlar. Burada *Hak* ve *Hadisat* gazetelerini çıkaran ekibin içerisinde yer alır.

Değinilmesi gereken bir başka husus, Süleyman Nazif'in tüm yönleri ile Servet-i Fünûn duyarlılığına ve anlayışına sahip bir şahsiyet olmayışıdır. Servet-i Fünûn üslubu

onun edebî kişiliğinin yalnızca bir yönünü oluşturmaktadır. Nazif; millî, vatanî ve dinî konulara hassasiyeti, siyasî tercihleri, pek çok şiirine yansıyan hamasî ruhu ve üslûbu, Osmanlı Devleti'nin parçalandığı ve yıkıldığı, yeni Türk devletinin kurulduğu bunalımlı dönemde memleketin ıstırap ve ümitlerine tercüman olması ile diğer Servet-i Fünûn mensuplarından ayrılır. (Aktaş, 2011: 209-211)

Şairin fikriyatı üzerinde Namık Kemal'in büyük tesiri olduğunu kendi yazılarından anlaşılmaktadır. Süleyman Nazif, Namık Kemal'in edebiyatımızda vatan muhabbetini ilk terennümün eden kişisi olduğu kanısındadır. Özgürlük ve vatan temaları üzerine yoğunlaşmış Namık Kemal'in şairin hayatındaki yeri şöyledir: “*Âsâr-ı Kemâl'i yalnız kitaplarda, gazete ve mecmû'â koleksiyonlarında aramayınız. Recâizâde Ekrem'den Faruk Nafiz'e kadar hepimiz edîb-i a'zamın kendi isti'dâd ve kabiliyetimize göre, büyük, küçük birer eseriyiz. Bizi yaratan Allah, yetiştiren de Namık Kemâl'dir.*” (Nazif, 1922: 27)

Süleyman Nazif, Pierre Loti anısına düzenlenen bir merasimde *Pierre Loti Hitabesi* adını verdiği metni okur ve orada bulunanları Fransızlar aleyhinde coşturur. Bu olay onun Malta sürgünüyle sonuçlanır. Ancak o, sürgün hayatında iken de

kalemini bırakamaz, *Malta Geceleri* ismini verdiği, içinde vatan ve iman şiirlerini barındıran eserini vücuda getirmiştir. Bu eserde de Namık Kemal'in şair üzerindeki etkisi fark edilmektedir. Bunun yanında *Gizli Figanlar*, *Daüssıla*, *Firak-ı Irak*'ta da yoğun bir vatan sevgisi görülmektedir.

Namık Kemal'in şiir alanında Nazif'e yaptığı etkinin ele alındığı bir makalede Namık Kemal ve Süleyman Nazif'teki vatan anlayışına şu şekilde değinilmiştir: “*Namık Kemal de Süleyman Nazif de milleti ortaya çıkaran, toprağı vatanlaştıran unsurları; millete, dine, tarihe ait birikimle ve bu birikime eslik eden derin bir hisle işler.*” (Demir, 2012: 62) Nazif, Osmanlı'nın Irak'ı kaybetmesine ve o toprakları İngilizlerin işgal edişine sessiz kalamaz. Ancak sessiz kalamayışın ardındaki tek etkenin Namık Kemal olduğu söylenemez. Şair, çeşitli devlet görevleri gereği Irak'ta bulunmuş ve bu süre zarfında oralarla manevi bir bağ kurmuştur. Birçok medeniyete başkentlik yapmış olan bu yerlere adeta kutsallık bile atfettiği söylenebilir. Ayrıca buraların elden çıkmasını Müslümanlık için utanç verici bir hadise olarak görmektedir. İşte *Firak-ı Irak*'ta vücut bulan duygular bunlardır.

Firak-ı Irak, sekiz şiir, bir nesir, bir hikâye ve bir de nazım-nesir karışık yazılardan müteşekkildir. Eserde yer alan *Kübalılar* şiiri haricinde kaleme alınmış bütün yazılar Irak'ın Osmanlı'dan koparılışı ve bunun geride bıraktığı gönül yaralarını dile getirir. Eserdeki *Dicle ve Ben* şiiri, Nazif'in duygu yönünün en taşkın seviyesinde iken vücut bulmuştur.

2.1. BAĞDAT ŞEHİRİ

Süleyman Nazif'in vali olarak bir müddet görev yaptığı Bağdat, Halife Mansur tarafından kurulmuştur. Şehir, Dicle nehri üzerinde yer alır ve Abbasi Devleti'nin yıkılışına kadar hilafet merkezi olarak kullanılmıştır. İsim olarak ise İslam öncesi döneme ait eski yerleşim alanlarıyla alakalıdır. Farsça kaynaklardan yola çıkılarak "Tanrı'nın ihsanı veya armağanı" anlamına geldiği düşünülmektedir. (İslam Ansiklopedisi 4.Cilt, 1991: 425-426)

Bağdat, 1508'de Safevîler'in eline geçmesinden Kanunî Sultan Süleyman tarafından 1534'te alınmasına kadar Safevîler'le Osmanlılar arasında uzun mücadelelere sahne olmuştur. Ticaret yolları üzerinde bulunması, Osmanlılar'ın Avrupa ile mücadelesinde Bağdat'ı ön plana çıkardı. Nitekim Avrupa'yı ekonomik baskı altına almak isteyen

Osmanlı Devleti Anadolu ve Karadeniz ticaret yollarına sahip olduktan sonra Basra'dan Bağdat'a, oradan da Suriye'ye uzanan hattı ele geçirmek istiyordu bu da Bağdat'ın alınmasını gerektirmektedir.

Ayrıca Şehir, İslam dünyası için de ayrı bir öneme sahiptir. Bilindiği üzere âlimlerin yetişmesinde kütüphaneler önemli rol oynamaktadır. İlk kütüphane Bağdat'ta Hârûnürreşîd tarafından kuruldu ve bunu diğerleri takip etti. Temelini Hârûnürreşîd'in attığı ve Me'mün'un çeşitli kitaplarla zenginleştirdiği Beytülhikme Abbasîler devrinde Bağdat'ın en büyük kütüphanesine sahipti. (İslam Ansiklopedisi 4. Cilt, 1991: 436-437) Kâdiriyye tarikatının kurucusu Abdülkâdir-i Geylânî de bu şehirde medfun oluşu da İslam tarihi açısından adı geçen şehrin ne derece ehemmiyetli olduğunu örneklemektedir.

Bağdat şehri ile alakalı İslam Ansiklopedisi'nde yer aldığı kadarıyla eski tarihlerden itibaren tasavvufun önemli merkezlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Tasavvuf düşüncesinin gerçek kurucuları olarak kabul edilen Ma'rûf-i Kerhî, Cüneyd-i Bağdadî, Serî es-Sakatî, İbnü's-Semmâk, Haris el-Muhâsibî, Ebû'l-Hüseyn en-Nû-rî, Ebû Saîd el-Harrâz gibi âlimler bu diyarda

yetişmişlerdir. (İslam Ansiklopedisi 4.Cilt, 1991:438)

Yukarıda sayılan özellikleri yanında Bağdat, bir sanat şehridir. Mimari, hat ve minyatür gibi güzel sanatlarda yetişen sanatkarlar çok değerli eserler vücuda getirmiş ve bunlar birçok şehir ve ülkede örnek alınmıştır. Abbasî sarayları başlangıçta İran ve Bizans saraylarından etkilenmişse de daha sonra gelişme göstererek, mimaride muhteşem ve orijinal bir hüviyete ulaşmıştır. Hatta Bizans İmparatoru Teophilos, Bağdat'taki Dârü's-şecere'yi en ince ayrıntılarına kadar taklit ederek bir saray yaptırmıştır. Ayrıca kuyumculuk, cam, çini ve ahşap işçiliği de Bağdat'ta büyük bir gelişme göstermiştir. (İslam Ansiklopedisi 4.Cilt, 1991: 440-441) Aynı zamanda Sharabiya Okulu, Irak Ulusal Müzesi, Altın Kubbeli Camii, Bağdat Kalesi şehrin sanatsal yönünün göstergesi olan diğer eserlerdir.

2.2. DİCLE VE BEN

Nurullah Çetin, *Firak-ı Irak* üzerine yaptığı çalışmasında, Süleyman Nazif için vatan kavramının neyi karşıladığını şöyle ifade eder: “Süleyman Nazif için annesinden bile daha ileri gelen vatan, Osmanlı sınırlarının ulaştığı her yerdir. Vatanın bir karış toprağının bile elden

gitmesi şairde derin yaralar açar, onu feryatlara boğar.” (Çetin, 2013: 233) Hele ki kaybedilen bu yerler, onun bir müddet valilik görevi gereği gittiği ve duygusal bir bağ kurduğu topraklar olunca şairin üzüntüsü, tedavisi mümkün olmayan bir yaraya dönüşür. Bu kopuş karşısındaki hisler nazım-nesir karışık derlenmiş *Firak-ı Irak* isimli eserde vücuda gelmiştir. Bu duyguların en yoğun hali ise *Dicle ve Ben* şiirinde görülmektedir.

Osmanlı'nın en zor, en kara günlerini yaşadığı bir döneme yazılarını kaleme alan şair, *Dicle ve Ben* şiirinde Osmanlı'nın bölünüp parçalanmasından duyduğu üzüntülerin, hicranların sesini haykırmıştır. Valiliği esnasında gördüğü Irak'ın elden çıkması şairi oldukça etkilemiştir. Zira İngilizler, Dicle ve Fırat havzasını kontrol altına alabilmek için 1920'de Musul, Bağdat ve Basra'yı içine alan bir ülke oluşturmuşlardır. Ayrıca şair, *Gizli Figanlar* isimli eserinin başında “*Vatanın her velvele-i sukutuna vicdanım bir feryat ile cevap verdi.*” diyerek ülkenin içine düştüğü hale kayıtsız kalamadığını ve kalamayacağını ifade etmiştir.

Üzerine çözümlene yapılan şiir metni, “*Mâvi göklerle câ-be-câ öpüşen*” dizesiyle başlar ve şiirde doğrudan ikinci tekil şahsa, yani Bağdat'a bir hitap vardır. Şiir,

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart - Kış Dönemi Cilt: 2 Sayı: 2 Yıl:2014 Jel Kodu: Z11

January / February / March - Winter Semester Volume: 2 Issue: 2 Year: 2014

ID:15 K:32

Nazif'in ve Anadolu'nun Bağdat'ın elden çıkması karşısında duyduğu üzüntüler, pişmanlıklar ve hayal kırıklıkları üzerine kurulmuştur. Birinci dörtlükte ki mısralarda;

Mâvi göklerle câ-be-câ öpüşen

Mütefekkir duruşlu kubbelerin

Zîr-i sakfında titreyen ervâh

Ra'şedâr-ı semûmudur kederin

geçen ifadeler aslında şairin Bağdat'ın tek bir yönüne değil, birçok yönüne duyduğu bağlılık ve özlemi göstermektedir. Şehir, Anadolu'nun bir garip kardeşidir. Mimari yönden birçok değerli yapıyı topraklarında barındırır; fakat Osmanlı'nın ilgisizliği yüzünden sayısız saldırılara maruz kalmıştır. Şair, Bağdat'ın kara talihine şahit olarak şehirdeki kubbeleri gösterir. Zira imar tarihi çok eski olan bu yapılar nice sıkıntılara göğüs gererek bugünlere kadar ulaşmışlardır, şimdi de atlattıkları badireleri insanlara göstermektedir.

Bir musibettir ehl-i İslâma,

Bir musibet ki hâriku'l-âde-

Yaşıyorken de..cân verirken de

Ağlarım ser-nüvişt-i Bağdâda.

Osmanlı'nın zor zamanlarında şiirlerini kaleme alan şair, çok sevdiği Irak'ın anavatandan ayrılışını Müslümanlık için bela, dert ve felaket olarak addetmektedir. Çünkü Irak ile Osmanlı'yı birbirine

bağlayan faktörlerden biri de din bağıdır. Kuruluşunu takip eden yıllardan itibaren her alanda hızlı bir gelişmeye sahne olan Bağdat III -IV. (IX-X) yüzyıllarda İslâm dünyasının en büyük şehri, en önemli ilim, kültür ve medeniyet merkezi haline gelmiştir. Bağdat'ta bizzat halife ve vezirlerin himaye ve teşvikleriyle kurulan kütüphanelerde ilim, kültür ve sanatta en önde gelen simalar yetişmiştir. Bunun yanında kaynağını İslamiyet'ten alan tasavvuf akımının gelişmesi ve yaygınlaşması hususunda şehrin önemi fazladır. Sayılan bu hususların yanında Hanefî ve Hanbelî mezheplerinin doğduğu yer olan Bağdat'tan ayrılmak, şairin yüreğinde kapanması neredeyse mümkün olmayan yaralar açmıştır. Ona göre böyle hususiyetlere sahip bir kentin kaderi bu olmamalıdır.

Çehresinden uçan yetîmiyyet

Ufkuna olmamış mı hüzn-âver?

Yine bilmem güzel midir o kadar?

O mükevkeb, o muhteşem geceler!..

Önceki dörtlüklerde olduğu gibi yine şairin özlemi ile dolu olan bu dörtlükte de Irak, anavatandan ayrıldığı için yetim olarak ele alınmıştır. Irak'ın hali artık babasını kaybeden çocuğun hali gibidir ve Hârunür-reşîd zamanına ait binbir gece masallarına

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart - Kış Dönemi Cilt: 2 Sayı: 2 Yıl:2014 Jel Kodu: Z11

January / February / March - Winter Semester Volume: 2 Issue: 2 Year: 2014

ID:15 K:32

kaynaklık eden şehrin (İslam Ansiklopedisi 6.Cilt, 1991: 279) bu duruma düşüşüne çok hüzünlenmektedir. Şiirin ilerleyen kısımlarında çocuğunu kaybeden babanın üzüntüsü ve evladına ilgisizliğinden pişmanlığı görülmektedir. Şair, bu dörtlük ile ileride karşılaşılabilecek ifadeler için zemin hazırlamıştır.

*Ey Irak'ın melike-i nâzi,
Kalacaksak cihânda biz sensiz,
Yeryüzünde değil bu ömr-i zelil,
Ahirette cinânı istemeyiz!..*

Namık Kemal'den gelen, haykıran bir hitabet özelliği bu dörtlükte de görülmektedir. Nazlı kraliçeye benzettiği Irak'ın elden çıkmasını bir aşağılanma, bir rezillik gibi gören şairin, Allah'ın bu dünyada sıkıntılara ve musibetlere göğüs gerenlere cennet vaadine muhalif bir söylemde bulunduğu düşünülebilir. Zira o, Irak'ın anavatana bağlı kalmasını cennete tercih etmektedir. Oralar Cennet'ten daha yeğ gelmektedir.

*O senin ufk-ı târmârında
Hıçkıran rûhumuzdur ey Bağdâd.
Aynı âğuş içinde birlikte
Geçen a'sârı etmek ister yâd:*

Şiirin önceki dörtlüklerinde babasını kaybetmiş bir evladın hissiyatı dile gelmişti. Bu dörtlükte ise kardeşini kaybeden birinin feryadı mevcuttur.

Anadolu'dan, kardeş Bağdat'a sesleniş ve içinde bulunulan durumun arz edilişi görülmektedir. İki kardeşin ayrılması geride kırık kalpler bırakmıştır. Bağdat tarafından şöyle bir Anadolu semalarına bakılırsa bulutların bile insanların kaplıları gibi parça parça olduğu görülecektir. Ayrıca şair, acısını bir nebze olsun hafifletebilmek için geçmişteki güzel günleri yâd etmek istemektedir.

*Yed-i ihmâlimizde dörtyüz yıl
Kanadın, gizli bir ceriha gibi.
Bilmedik biz senin de kıymetini:
Derd-i millimizin budur sebebi!..*

Osmanlı Devleti'nin bir parçası olan Bağdat'ın ayrılışı ya da zorla koparılışı esnasında takınılan lakayt tavırlara eleştirinin olduğu bu şiirin bu dörtlüğünde, Bağdat, uğradığı saldırılar karşısında ağlamış, inlemiş zaman zaman ağıt yakarak Osmanlı'nın kendisini kurtarmasını beklemiştir. Ancak, ne zaman ki Bağdat elden çıkmış o zaman bu ayrılığın pişmanlığı belirtmeye başlamıştır. Nazif, kadirşinassızlık dolayısıyla Bağdat'tan özür dileyip, kendince günah çıkarmaya çalışmıştır.

*Düşmanın zîr-i pâ-yı kahrında
Çırpınırken o belde-i hulefâ,
Söyle ey Dicle, ey mübârek nehr,
Şûh u lâkayd akar mısın hâlâ?*

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart - Kış Dönemi Cilt: 2 Sayı: 2 Yıl:2014 Jel Kodu: Z11

January / February / March - Winter Semester Volume: 2 Issue: 2 Year: 2014

ID:15 K:32

Geçme bî-his.. bu kimsesiz kavmin

İnkılâb et sirişk-i hasretine

Cânibeyninde yükselen şehrin

Yüz sürerken cidâr-ı ismetine

Süleyman Nazif'teki vatan anlayışı, vatan, tarih ve din gibi kavramların bir araya gelmesiyle olur ve şiirlere de bu bütünlük doğrultusunda yansır. Vatan toprağı onun şiirlerinde salt bir coğrafi mekân olarak değil, bunun yanında kutsiyet atfedilmek suretiyle yer alır. Ayrıca bu dörtlükte, nasıl ki bir anneye ait hususiyetler bir göbek bağı ile bebeğe iletilmektedir, aynı onun gibi Anadolu'nun kederi de Dicle vasıtasıyla Bağdat'a ulaşmaktadır.

*De ki: -Ey mefhar-ı semâ-yı Irak,
Yine islâm ilinde mâtem var,
Yolunur deste deste, her yerde
Kara bahtın gibi siyâh saçlar;*

Nazif, Bağdat'ın İngilizler tarafından işgal edilmesi ile ağıt niteliğindeki bu şiiri kaleme almıştır. Şiirin bu dörtlüğünde; din, tarihe ait ortak birikim ve bu birikimlere eşlik eden ortak hislerin mevcut olduğu bu iki memleketin kopuşunun Anadolu'da estirdiğı matem havası tasvir edilmeye çalışılmıştır. Doğu toplumlarında üzücü olaylar ardından uygulanan saç yolma geleneğine bu dörtlükte telmihte bulunulduğu görülmektedir:

*De ki: —Sahrâlarında ey Bağdâd,
Sürülerle gezerse ceylanlar,
Beride mâteminle girye-nisâr,
Nice ceylan bakışlı gözler var!..*

Bilindiğı üzere ceylan, kurak bölgelerde yaşayabilen, çok narin ve ürkek bir hayvandır. Her an av olma korkusuyla yaşayan bu hayvan etrafına şüpheci, endişeli ve korkak tavırlarla bakar. İşte şiirde geçen “ceylan bakışı” ürkekliğı ve endişeyi karşılamaktadır. Şiirin üçüncü ve dördüncü mısralarındaki matemliler ve ceylan bakışlılardan kasıt Anadolu insanıdır.

Şairin, şiirinin onuncu dörtlüğünden itibaren Dicle nehrine kişilik verdiği görülmektedir. Onu, Anadolu ile Irak arasında elçi tayin etmiş gibidir. İki ülke arasındaki haberleşme ve duygu seli Dicle vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Süleyman Nazif, Dicle'den Anadolu halkının Irak'ı unutmadığını, bu ayrılık sebebiyle Anadolu'da da matem rüzgârlarının estiğini, Irak'a doğru hep mahzun gözlerle baktıklarını iletmesini istiyor.

*Dicle, Bağdâd'a ninniler söyle,
O senin tıfl-ı şîr-hârındır,
Bunu târihe sor, unuttunsa;
Ebedî dâr-ı iftiharındır.*

UHİVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Ocak / Şubat / Mart - Kış Dönemi Cilt: 2 Sayı: 2 Yıl:2014 Jel Kodu: Z11

January / February / March - Winter Semester Volume: 2 Issue: 2 Year: 2014

ID:15 K:32

*Aynı ufk-ı vatanda doğduk biz,
Beşiğim menba'ınla kardeşti...
Oralardan da geçti seyl-i belâ,
O da bilmem ne hâldedir şimdi?*

Şiirin önceki dörtlüklerinin bazılarında da yine ortak tarihi değere atıfta bulunan şair, bu iki dörtlüklere gelindiğinde de kapılarını geçmişe açmış ve Bağdat ile Anadolu'nun nasıl şanlı bir geçmişe sahip olduklarını hatırlatmaya çalışmıştır.

*Bir iken menba'ınla munsabbın,
Başka girdâba insibâb ettin;
Bu vefâsızlığınla kalbimizi
Münfail, muztarib, harâb ettin!..*

*Yatağında yabancı yokken hiç
Her düşündükçe sızlıyor ciğerim-
Verdin ağyâra en güzel yerini,
Sana ey Dicle, şimdi muğberrim!..*

Süleyman Nazif, on üçüncü ve on dördüncü dörtlüklerde, Anadolu'nun uzunca yıllar bir parçası olan Bağdat'a, gösterdiği vefasızlıktan ötürü serzenişte bulunuyor. Bunca zaman nice zorluklara göğüs germiş olan bu memleketin, bundan sonra da aynı şekilde bir tavır sergilemesini beklerken, zıddı bir durumla karşılaşmak şairin teessürünü daha da ziyadeleştirmiştir. Bağdat, sanki Ana-

dolu'dan ayrıldığı için o kadar da üzgün değil; bilakis bu ayrılığa çabuk alışmış gibi görünmektedir. İki diyarın da birçok ortak yönünün olduğunu hatırlatan şair, evladın ataya, kardeşin kardeşe gösterdiği vefayı, Irak'ta görememenin üzüntüsü içindedir.

*Bilirim, sus, bizim de
cürmümüzü!..*

*Belkisenden daha güneşkârız,
Onu ihmâl edip de dörtyüz yıl,
Şimdi bir başka müşteka ararız.*

Şiirin muhtelif yerlerindeki özeleştirici içeren unsurlar bu dörtlükte de mevcuttur. Anadolu ile Bağdat arasındaki diyalog da Nazif, Bağdat tarafının çektiği sıkıntılardan bî haber olunmadığını daha önce ifade ettiği gibi burada da dile getirmiştir. Ona göre yönetim zafiyeti bulunan Osmanlı, Bağdat'ın kıymetini bilememiş, onun sıkıntılı anlarında yanında olmayarak affedilmesi zor bir kabahat işlemiştir.

*Yatıyor çöllerinde yüz bin genç...
Hepsi Bağdâd'a oldular kurbân-
Onların hûn-ı hârrı olmaz mı?
Cân yakan bir vesîle-i gufrân!..*

Şiirin son dörtlüğünde Irak'ın fiziki şartları okuyucuya tasvir edilmiş. Kutsallık atfedilen bu diyarın elde edilebilmesi için verilen mücadelenin kanıtı olarak da

çöllerde yatan binlerce isimsiz şehit işaret edilmiştir.

3. SONUÇ

Süleyman Nazif *Firak-ı Irak* adlı eserinde Irak topraklarının Osmanlıdan ayrılışı ya da koparılışı karşısında hem kendisinin hem de Anadolu halkının nasıl bir teessüre sürüklendiğini okuyucu ile paylaşmıştır. Adı geçen eserde yer alan *Dicle ve Ben* isimli şiirde de bir dönem valilik görevi gereği gittiği ve çok beğendiği Bağdat'ı, tabii ve tarihi güzelliklerine ve Anadolu ile olan ortak yönlerine değinerek işlemiştir.

Şairin, şiirde dikkat çeken bir özelliği de, kendisindeki vatan aşkının din olgusundan bağımsız olmayışıdır. Şiirin birçok yerinde din perspektifi açısından olaylar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Süleyman Nazif'in, Servet-i Fünûn sanatçılarından farklı yönleri bu şiirde kendini göstermektedir. Şair, takipçisi olduğu Namık Kemal'in kendisinde meydana getirdiği etkiyi bu şiirinde sergilemiştir. Şiir Namık Kemal etkisi çerçevesinde okunup değerlendirildiğinde asıl manasına kavuşmaktadır.

KAYNAKÇA

AKTAŞ, Ş., (2011). "Edebiyat-ı Cedide Şiiri ve Süleyman Nazif", *Edebiyat*

ve Edebî Metinler Üzerine Yazılar, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.

BANARLI, N. S., (1997). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: C.2, M.E.B. 2. Basım.

ÇETİN, N., <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/12/850/10766.pdf> Erişim Tarihi: 12.12.2013.

DEMİR, A., (2012). Süleyman Nazif Şiirinde Namık Kemal Etkisi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 22.

ENGİNÜN, İ., (2010). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, İstanbul: Dergâh Yay.

İSLAM ANSİKLOPEDİSİ (1991). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

KAGAN, M., (1993). *Estetik ve Sanat Dersleri*, Çev: Aziz Çalışlar, Ankara: İmge Kitabevi.

KAPLAN, M., (2008). *Tevfik Fikret*, İstanbul: Dergah Yayınları.

KARAKAŞ, Ş., (1988). *Süleyman Nazif*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

NAZİF, S., (1922). *Namık Kemal*, İstanbul: İkdâm Matbaası.

T.D.K TÜRKÇE SÖZLÜK, (2012). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TİMUR, K., (2012). *Berdel Yazarı Esma Ocak Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Akademik Kitaplar.